

Rajabov Oybek Iskandarovich
Buxoro davlat universiteti
arxeologiya va Buxoro tarixi
kafedrası katta o'qituvchisi

XO'JA KA'BUL AXBORI VALI MUQADDAS QADAMJOSI

Annotatsiya. Mazkur maqolada Buxoro viloyati Kogon tumanida joylashgan o'rta asrlarda shakllangan tarixiy me'moriy majmua hisoblangan Xo'ja Ka'bul Ahbori vali ziyoratohining vujudga kelishi, qadamjoning shakllanishidan hozirgi davrga qadar bo'lgan tarixiy jarayonlar ilmiy manbalar hamda dala tadqiqot materiallari asosida yoritilgan.

Kalit so'zlar: Buxoro, Kogon, Muqaddas qadamjo, masjid, qabriston, quduq, tug', me'moriy obida.

СВЯТИЛИЩЕ ХОДЖИ КАБУЛА АХБОРИ ВАЛИ

Аннотация. В данной статье на основе научных источников и материалов полевых исследований освещена история создания паломничества Ходжа Кабул Ахбори Вали, расположенного в Каганском районе Бухарской области, исторические процессы от формирования памятника до настоящего времени.

Ключевые слова: Бухара, Каган, святыня, мечеть, кладбище, колодец, гора, архитектурный памятник.

HOLY STEP OF KHOJA KA'BUL AKHBORI WALI

Annotation. This article covers the history of the emergence of the Khoja Ka'bul Ahbori Wali pilgrimage, located in the Kagan District of Bukhara region, the historical processes from the formation of the khadjah to the present period based on scientific sources and field research materials.

Keywords: Bukhara, Kagan, Holy stepjo, Mosque, cemetery, well, tug, architectural monument.

Kirish. Xalqimiz ko'p ming yillik tarixi davomida rivojlanib, madaniyati yuksaldi. Betakror va qadimiy yurt o'zining boy tarixiy, moddiy va ma'naviy merosida buyuk allomalarga ega bo'ldi. Ko'hna Buxoro tarixi asrlar silsilasida mudom yuqori mavqeda turgan va sharif shaharda yetishib chiqqan buyuk allomalarning boy ilmiy merosi, o'lkani butun dunyoga tanitgan. Buxoroyi Sharifning 3000 yillik tarixi mobaynida ko'plab allomalar yashab ijod etdi. Dunyoga tanigan allomalarning ma'naviy merosi, ibratli hayot yo'li, odobi, kasbu-kori, ilmu ma'rifati, tabarruk qadamjolar davrlar osha o'z ahamitini saqlab qolmoqda.

Metodlar. Maqola umume'tirof etidgan tarixiy taqqoslash, retrospektiv tahlil, tizimlashtirish kabi usullar asosida bayon etilgan bo'lib, Buxorodagi muqaddas qadamjoning ijtimoiy-tarixiy ahamiyati masalalari tahlil qilingan.

Tadqiqot natijalari. Xoja Ka'bul Ahbori vali ziyoratgohi Buxoro viloyatining Kogon tumani To'dako'l yaqinidagi «Xo'jka» qishlog'ida joylashgan. Ziyoratgoh cho'l hududida joylashgan bo'lib, yer usti yumshoq qum, ostki qismi esa juda qattiq qatlamdan iborat. Qadimda bu joylar (Zarafshon va Qashqadaryo daryolarining qo'shilgan joyi "quyimozor" massivi) juda obod bo'lgan. Hududdagi tepalik qadimgi davrda katta bir qal'a bo'lgan. Qal'a atrofi bog'lardan iborat bo'lib, dehqonchilik qilish uchun serhosil yerlar, chorvachilik qilish uchun sharoit qulay bo'lgan. Maskan Buyuk ipak yo'lida joylashganligi sababli xalqi juda boy va o'ziga to'q bo'lishgan. Bu yerda karvon saroy bo'lib, qo'shni viloyatlardan kelgan savdogarlar shu karvonsaroyda tunab, so'ngra yo'lga chiqishgan. Xalqi ma'rifatli va madaniyatli bo'lgan. 2008-

2009 yillarda maskanda ziyoratchilar va hududda faoliyat olib boruvchilar uchun tahoratchona tiklash jarayonida yer kovlanganda qadimgi uy-joylar, binolarning qoldiqlari topilgan.

Hazrat Ka'bul Ahbor - tobe'yn, valiyulloh, olim hisoblanadilar. Bir necha kitoblar muallifi sifatida mashhur. Manbalarda aytilishicha Hazrat Ka'bul Ahbor Muhammad s.a.v. tirikliklari vaqtida islomni qabul qilmagan. Ka'bul Ahbor Hazrat Umar r.a. va Hazrat Oyshadan hadis rivoyat qilganlar. Ibn Sa'dning rivoyat etishicha, Ka'bul Ahbor ulkan olim bo'lib, o'zgartirilmagan, asl Tavrotidan qissalar aytib berarkan. Ka'bul Ahbor: "Yorg'uchoq o'z o'qi atrofida aylangan kabi yer ham o'z o'qi atrofida aylanadi"- degan.

Abu Homid G'azzoliyning "Mukoshafatul qulub" nomli asarlarida Kabul Ahborning hikmatlari va shu kitobning oxirida tarjimai hollari berilgan: "Ka'bul- Ahbor: to'la ismi Abu Ishoq ibn Moti' ibn Hoysu. Paygambarimizdan keyingi ikkinchi xalifa Umar r.a. zamonlarida musulmonlikni qabul qilgan yamanlik yahudiylardan bo'lib, arablardagi isroiliy va musulmon rivoyatlarining eng eski roviysi hisoblanadi. Muoviya Suriya voliysida bo'lgan davrda saroyda mudarrislik qilar va voliy maslahatchisi edi. Vafoti melodiy 652 yildir. Ka'bul Ahbor 104 yil umr ko'rgan, qabrlari Xims (Suriya)dadir.

Tepalikdagi maqbara ichida 14 metrli sog'onada Ka'bul Axborning (VII-VIII asrga oid) qabrlari bo'lib, u kishining oyoq uchlarida xizmatkorlari Abdulloh Zohid ibn Asad dafn qilinganlar. Narshaxiyning "Buxoro tarixi" kitobida yozilishicha, Buxoro fathi arablar tomonidan 673 yilda boshlangan. Ya'ni Ka'bul Ahbor vafotlaridan 21 yil o'tgandan keyin arablar Buxoroga kelgan. Shu bois Kogon tumanidagi Xoja Ka'bul Ahbor ziyoratgohi qadamjo sifatida keyin barpo etilgandir. Maqbara oldida masjid qurilgan bo'lib, masjidning quyosh chiqar tomonida allomaning ikkinchi xizmatkorlari Mahmud ibn Hamid dafn qilinganlar. Masjidning orqasida esa maydoni 40-50 gektar keladigan qabriston bor. Bu sahroda katta hajmdagi qabristonning qanday vujudga kelganligi har bir insonni qiziqtirishi tabiiy. Qabristonning vujudga kelish sabablariga to'xtaladigan bo'lsak, bu yerdagi ko'plab marmardan yasalgan qabr toshlari bu yerda 1000 yildan buyon insonlar dafn etilayotganligidan guvohlik beradi.

Maskandagi qabr toshlarida turli sura va oyatlar, dafn qilinganlarning ismi sharifi bitilgan. Toshlardagi yozuv sanalari esa qariyb ming yillik muddatni ko'rsatadi. Hatto ba'zi toshlarni juda qadimiyligi, uzoq vaqt o'tganligi bois yozilgan yozuvlarning ko'pgina harflari ko'chib tushgan. Qadamjoda XI asrdan boshlab dafn etilgan qabrlarda yosh bolalar va erkaklar mozori ustida qo'yilgan toshlarga "bobo" (jumladan, Abdurahmon bo'lsa-Bobo Abdurahmon), qiz va ayollar mozori ustidagi toshlarga "momo" (Jumladan, Hanifa bo'lsa-Momo Hanifa) deb bitilgan. Qabristonning umumiy maydoni taxminan 50 gektardan kattaroq bo'lib, maskur hududda o'rta asr, rivojlangan o'rta asr hamda hozirgi davrgacha mayitlar qo'yilmoqda. Rus bosqinidan keyin tepalik va uning atrofidagi binolar buzib tashlangan, maskan aholisining ko'pchiligi Qashqadaryo viloyati, Muborak tumani Qorliq mahallasiga ko'chib ketgan. Hozirgi davrgacha ham ushbu mahalla vakillari o'zining avlodlarini shu maskanga keltirib dafn etishadi.

XX asrning 70 yillaridan boshlab Kogon shahar "JBI" (Jelezobetonniy izdeliya i konstruksiya) tashkiloti xodimlari (boshqa millat vakillari) vafot etgandan so'ng shu manzilda ko'milgan (bu sobiq tuzum davridagi siyosiy holat, chunki musulmon va boshqa din vakillari bir qadamjoda dafn etilmaydi). Qadamjoning shimoliy qismida 2007-2008 yillarda Kogon tumanida istiqomat qilayotgan lo'li millatiga mansub bo'lgan aholiga ham joy ajratilgan. Ammo ba'zi bir ijtimoiy-ma'naviy sabablarga ko'ra ularning hozirgi kunlarda olamdan o'tgan qon-qarindoshlari Kogon tumanidagi Xo'ja bargi qadamjosida dafn etilmoqda.

Qadamjodagi eski masjid, gumbaz va ko'plab tarixiy maskanlar 1987 yil buzib tashlangan. Hazratning qabrlari 1995 yilda qayta ta'mirlangan. Shuningdek, 2004 yil Marat Sharipov tomonidan qadamjodagi 14 metrlik qabr chet ellik ekspedisiya vakllari bilan zamonaviy texnik asboblardan orqali tekshirilgan hamda qabrda 9 metrlik odam yaxlit suyak qoldiqlari borligi aniqlangan. Mozorda haqiqatdan ham odam ko'milgan degan xulosaga kelingan. 2008-2009 yillarda maskanda ko'plab qurilish ishlari tuman va mahalla tashabbuskor aholisi yordamida hashar yo'li bilan amalga oshirilgan, hudud ancha obod qilingan, mozar hamda ziyoratgoh

- 14 binolarining atrofi o‘rab olingan. Hozirgi kunda mazkur qadamjoda Anvar To‘qov imom xatiblik qilib kelmoqdalar.

Xulosa. Ulug‘ qadamjoni obod qilish, tariximizni qayta tiklash va uni teranroq anglash, yoshlarimiz ma‘naviyatini yanada yuksaltirish yo‘lidagi bir sa’y-harakat bo‘lib, ming yillardan qon-qonimizga singib ketgan dinu-diyonatni, urf-odat, ezgu amallarni davom ettirish, xalqning muqaddas burchi ekanligini unutmashimiz lozim. Tarix xalq ma‘naviyatining asosi, uni asrash har bir insonning burchidir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Абу Ҳомид Ғаззолий “Мукошафатул кулуб”, Т., “Адолат”, 2002 йил.
2. Садриддин Салим Бухорий Бухоронинг табаррук зиёратгоҳлари. Тошкент, 2012 йил.
3. Н.Йўлдошев, Ҳ.Қурбонов Бухоро шаҳри ва унинг атрофидаги зиёратгоҳлар тарихи. Бухоро, 2001 йил.
4. Н.Йўлдошев Бухоро авлиёлари. 1997 йил.
5. “Сараланган саҳифалар”, “Мовароуннаҳр”, Т. 2003 йил.
6. Дала тадқиқотлари. 2022 йил, декабр.
7. Дала тадқиқотлари. 2023 йил, феврал.